

Monografia Gminy Szczutowo pow. rypińskiego,
Ludwik Krupiński
Warszawa 1938 rok

Zbiorczej Szkole Gminnej w Szczutowie przekazuję
Ludwik Krupiński, nauczyciel tej szkoły w latach 1934 – 1939

I. Monografia gminy Szczutowo pow. rypińskiego
Warszawa 1938

II. Opis mapy morfologicznej
arkuszy: Skrwilno /ark. Nr 2983/
Szczutowo /ark. Nr 3083/
w podziałce 1 : 25 000

Poznań 1954

*Zbiorczej Szkole Gminnej
w Szczutowie*

przekazuje

L. Krupiński

nauczyciel tej szkoły w latach 1934-39

Poznań, sierpień 1954

Monografia Gminy Szczutowo pow. Rypińskiego

Plan

A. Charakterystyka gminy.

- I. Fizjografia gminy;
- II. Przeszłość – stan przed uwłaszczeniem włościan;
- III. Ludność i osiedla.

B. Życie gospodarcze gminy

- I. Rolnictwo i hodowla;
- II. Rybołówstwo;
- III. Leśnictwo;
- IV. Przemysł, rzemiosło, handel;
- V. Komunikacja

C. Życie społeczne gminy.

- I. Szkolnictwo i oświata;
- II. Urzędy, instytucje, samorząd;
- III. Organizacje społeczne;
- IV. Zabytki i pamiątki historyczne

D. Literatura.

A. Charakterystyka gminy

I. Fizjografia gminy.

Gmina Szczutowa jest gminą wiejską. Pod względem administracyjnym należy do powiatu rypińskiego, który wraz z czterema powiatami województwa warszawskiego na mocy ustawy z dnia 12 marca 1937 roku o zmianie granic województw: poznańskiego, pomorskiego, warszawskiego i łódzkiego, został przyłączony z dniem 1 kwietnia 1938 roku do województwa pomorskiego.

Tworzy ona kraniec powiatu rypińskiego, a w nowych granicach także województwa pomorskiego, wysunięty najdalej na południo-wschód. Południo-wschodnią granicę gminy, a zarazem powiatu i województwa pomorskiego tworzy rzeka Skrwa, oddzielając ją od powiatu sierpeckiego. Od południo-zachodu graniczy z pow. lipnowskim, od zachodu i północy sąsiaduje z gminami: Rogowo, Pręczi, Czermin i Skrwilno pow. rypińskiego. Leży ona po obu stronach szosy Warszawa-Gdynia pomiędzy 4 a 16 km. licząc od Sierpca w kierunku Rypina.

Szosa wysadzana drzewami, biegnie tu po terenie równym to wśród pól, pokrytych łąkami żyta i zielenią kartofli, to wśród resztek lasu sosnowego, trzymającego się piaszczystej gleby. Liche pola, lasek sosnowy, łąka, pokryta zielenią nad przepływającą strugą ożywczej wody i znowu lasek i znowu te same pola, typowe Mazowsze. Aż tu szosa robi kilka zakrętów, wijąc się między dwoma jeziorami. Krajobraz staje się, bardziej ożywiony, lesisty. Nad jeziorami ciemne cegiełki schnącego torfu i foremne zbiorniki czarnej wody. I znowu las poprzerywany łąkami żyta, żółtego łubinu lub piaszczystymi ugorami, a im bliżej Rypina, ziemia staje się bardziej pagórkowata, urodzajniejsza. Jeziora, przeglądający się w nich las, torfowiska i pagórki występujące coraz wyraźniej, nadają krajobrazowi temu cechy pojezierza, w które stopniowo przechodzi powiat rypiński.

Geograficznie teren ten należy do Mazowsza prawobrzeżnego, północnego albo płockiego. Jest to płaska nizina średnio wzniesiona od 120 -130 m n. p. morza, lekko przechylona ku rzece Skrwie. Skrwa, prawy dopływ Wisły, jest jedyną rzeką tej okolicy. Bierze początek z błot koło Okalewa (powiat rypiński), nurt ma leniwy, długość 108 km. wpada do Wisły poniżej Płocka. W środku gminy leżą dwa jeziora, większe Urszulewskie (301 ha) i mniejsze Szczutowskie (180 ha). Obydwa jeziora są pochodzenia lodowcowego. Rozciągłość ich w kierunku południowym wynosi 6,5 km, obydwa leżą na poziomie 119 m nad poziomem morza, a dzielący je niski torfiasty próg świadczy, że tworzyły one niegdyś jedną całość. Jezioro Szczutowskie posiada słaby odpływ do jeziora Urszulewskiego, które jest połączone strugą Maciczną ze Skrwą. Głębokość jezior nie jest dokładnie zbadana; w jeziorze Urszulewskim znaleziono miejsca dochodzące do 8 m głębokości, a w Szczutowskim do 6 m. Brzegi jeziora Urszulewskiego są w znacznej części wysokie, piaszczyste, porośnięte lasem, Szczutowskiego niskie, bagniste, bezleśne.

Gleby lodowcowego pochodzenia są mało żyzne. Najpospolitsze są piaski i bielice, z próchnicowych – torfy. Pod względem urodzajności gleby, gminy Szczutowo należy do najbiedniejszych w powiecie rypińskim. Jeszcze obecnie znaczną część powierzchni gminy zajmują lasy, które są pozostałością dawnych borów. Gdybyśmy mogli cofnąć się w czasy dawne i rzucić okiem na ówczesny stan lasów powiatu rypińskiego, ujrzelibyśmy widok odmienny od obecnego. Poza nieznaczną częścią gruntów ornych w środkowej i północnej części powiatu, reszta pokryta była lasami, które w połączeniu z obszarem leśnym pomorskim na północy, puszcza radzanowsko – biezuńską na wschodzie, oraz rozległymi lasami skępskimi na zachodzie, stanowiły tu obronną granicę ówczesnego Księstwa Mazowieckiego przed najazdami Krzyżackimi i napadami Jadźwingów, zapuszczających ze wschodu aż tu swe zagony.

Lasy te tworzyły bądź bory sosnowe z domieszką brzozy i dębu, bądź kręte smugi błotniste z rosnącymi na nich olszynami. Gleby bogatsze zajmowały dębiny lub buczyny rozsiadłe tu na ciężkich bielicach i iłach. Ten typ boru zwartego, obejmującego wielkie łączne przestrzenie zaginął z biegiem czasu. Wyniszczyła go ręka osadnika, wdzierającego się w głąbie puszczy i wydzierającego każdą piędź bogatszej ziemi pod uprawę zbóż. W walce z człowiekiem bór padł zwyciężony. Człowiek przeniknął do samego jądra i tu zaczął zakładać kolonie, osady i wsie. Pozostały tylko strzępy dawnych borów, a wśród nich gdzieś pojedyncze okazy dawnej świetności, pamiątki dawnej flory drzewnej, które dziś są zabytkami. Z drzew zasługujących na ochronę i opiekę na terenie powiatu rypińskiego, występują modrzewie, jako jedyne okazy na Mazowszu Płockim, buk i orzech. Rzadki tu cis, którego jeden okaz występuje na terenie gminy Szczutowo w majątku Stara Wola, oraz kilka na terenie obszaru leśnego "Cis" w gminie Skrwilno. Nazwa wsi Cisse w gminie Szczutowo oraz nazwa obszaru leśnego "Cis" w sąsiedniej gminie Skrwilno, łączy się prawdopodobnie z występowaniem tu dawniej tego rzadkiego drzewa w większej ilości. Zarówno modrzewie jak i cisy są pod ochroną.

Panującym drzewem w lasach szczutowskich jest sosna, po niej dopiero idą: świerk, brzoza, osika, olcha, a na końcu dąb. Podszycie lasów jest skąpe, Tworzy je jałowiec, jeżyny, rzadziej maliny i leszczyna. Runo leśne stanowią mchy, paprocie, czernice, borówki, poziomki i t.d., W lasach tych znajdują schronienie dziki, samy, lisy i cały szereg mniejszych pospolitych zwierząt jak zające, wiewiórki, z gadów występuje tu wąż zaskroniec i żmija jadowita, z ptaków jastrzębie, bażanty, dzięcioły, słowiki, kukułki, szpaki i inne. Brzegi jezior zarasta tatarak, trzcina, sitowie, osoka, aleosowa, grzybień, grązel, a z roślin zanurzonych do najpospolitszych należą: zabiściek, moczarka kanadyjska i rogatek. W szuwarach przybrzeżnych przebywają całe masy ptactwa wodnego: dzikie kaczkę, perkozy, czaple, rybitwy, kurki wodne i łyski. W gąszczach trzcin buduje swe misterne

gniazda trzciniak. Do najpospolitszych ryb żyjących w wodach tutejszych jezior należą: szczupak, węgorz, leszcze, okoń, lin i płoć, rzadziej spotyka się karpie.

W pogodny cichy wieczór przed zachodem słońca warto udać się nad jezioro, aby zobaczyć tysiące szpaków gromadzących się w trzciny celem spędzenia w niej nocy. Widok jak np. kilka tysięcy szpaków zrywa się z trzciny z łoskotem podobnym do grzmotu jest naprawdę imponujący. Te olbrzymie wprost ilości zwartej gromady tych ptaków, wyczyniających najrozmaitsze ewolucje powietrzne robią zdaleka wrażenie ciemnej chmury, zmieniającej szybko swe położenie.

Krajobraz opisywanej okolicy jest bezsprzecznie piękny. W wodach jeziora Urszulewskiego na przestrzeni kilku kilometrów przegładają się nadbrzeżne lasy. Piaszczyste, płaskie równiny, pokryte pasmami przerywanego lasu, nadają krajobrazowi temu cechy typowego Mazowsza. Nawet piaszczyste wydmy i olbrzymie jałowce (4 – 5,5 m wysokości) wśród borów sosnowych położone, tworzą miły dla oka widok. Również Skrwa, płynąca leniwie i tworząca liczne meandry wśród łąk nadbrzeżnych, czy też przeżynająca się głębokim wąwozem o stromych ścianach, przyczynia się do ożywienia krajobrazu i podnosi jej piękno.

II. Przeszłość – stan przed uwłaszczeniem włościan.

Teren gminy Szczutowo tworzył w przeszłości kraniec Ziemi Dobrzyńskiej, w skład której wchodziły obecne powiaty: lipnowski i rypiński. Rzeka Skrwa stanowiła granicę południowo-wschodnią tej ziemi. Ta dawniej wśród lasów leżała okolica szlachecka Paprotki, gniazdo Paprockich i kolebka znanego heraldyka i publicysty XVI wieku Bartłomieja Paprockiego. W obrębie tej okolicy mieściły się Paprotki Biłasy, dawniej Bielasy, wieś i folwark Paprotki Gugoty i Baprotki Bryski. W 1564 roku Paprotki Biłasy były własnością Mikołaja Paprockiego. Wieś należała do parafii sierpeckiej. W 1789 roku Biłasy należały do Paprockich i Święcickich. Paprotki Bryski w 1564 roku były własnością dwóch właścicieli, a w 1789 roku było ich czterech. Paprotki Gugoty miały kilku właścicieli, a w 1789 roku tworzą część szlachecką i pojezuicką. Poza tym na terenie obecnej gminy Szczutowo były następujące dobra:

1. Stara Wola, w skład których wchodziły wieś i Rumunki Stara Wola, wieś i rumunki Słupia oraz wieś i Rumunki Gorzeń. W 1564 roku dobra Starej Woli należały do Andrzeja Sierpskiego, a w 1846 roku stanowiły własność Tadeusza Waśniewskiego.
2. Dobra Łukomie składały się z folwarków Łukomie i Huta oraz wsi: Łukomka, Topiąca i Mierzęcin. W 1846 roku stanowiły własność Zambruskich.
3. Dobra Blizno obejmowały wieś Szczutowo, Blizno, Karlewo, Rumunki świerczyny i część Dąbkowej Parowy. W 1846 roku tworzyły własność Józefa Pietrusińskiego.
4. Dobra Szczechowo obejmowały wieś i folwark Szczechowo oraz część Dąbkowej Parowy.

W roku 1864 przed uwłaszczeniem włościan, Szczutowo oraz Grabal, Cisse, Jeleniec, Urszulewo i Boruchy wchodziły w skład majątku rządowego Sierpc.

Czumsk Wielki i Czumsk Mały należały do majątku Rościszewo własności Wilhelma Stokamana.

Obecna siedziba gminy i parafii Szczutowo leży nad jeziorem Szczutowskim, w środku gminy. W 1415 nastąpiła nowa erekcja parafii Szczutowo przez Andrzeja na Gulczewie Gulczewskiego, kasztelana płockiego, ówczesnego dziedzica Blizna i Szczutowa. Pierwotna erekcja parafii i kościoła zaginęła. To tylko jest pewnym, że do 1781 roku Szczutowo stanowiło oddzielną parafię, następnie było filią parafii Gójsk do roku 1903. W tym bowiem roku zostaje znowu przywrócone do godności parafii samodzielnej. Etat

proboszcza z Czarni zostaje przeniesiony do Szczutowa. W 1564 roku wieś Szczutowo liczyła 10 kmieci i 2 zagrodowych rzemieślników, posiadało jedna karczmę. W 1789 Szczutowo wraz z Urszulewem i Cissewem (obecnie Cissami) należało do benedyktynek i Pani Broniewskiej.

Wieś ówczesna, to wieś, którą pamiętają nasi dziadowie, była ściśle zespolona z folwarkiem, jemu podporządkowana, żyjąca dla niego. Między wsią ówczesną a resztą świata stała nieprzeparta granica – folwark.

Chłop nie był obywatelem całej Polski, lecz swej wsi jedynie, która była związana z resztą kraju wyłącznie przez osobę swego władcy – dziedzica. Od dziedzica zależała także całkowicie dola chłopca. Na podstawie tabel protestacyjnych z 1846 roku i dodatkowych z 1861 roku przytoczę jakie obowiązki mieli chłopci względem dworu w niektórych miejscowościach gminy Szczutowo.

1. Rumunki Dąbkowa Parowa, należące do dóbr głównych Szczechowo, w 1861 roku liczyły 9 osadników na 337 morgach 37 prętach ziemi, którzy rocznie odrabiali robocizny stałej tygodniowej sprzężajnej dwojgiem bydła 1924 dni, pieszej 208 dni. Prócz tej stałej robocizny tygodniowej dorabiali jeszcze w pewnej porze roku 21 dni robocizny pieszej. Oprócz robocizny, każdy osadnik był obowiązany dostarczyć dworowi po 2 kapłony, 30 jaj, 1 garniec masła oraz uprząść po 15 przędzinek.
2. Wieś Stara Wola licząca w 1846 roku, 20 włościan na 147 morgach 197 prętach odrabiała 36 dni robocizny sprzężajnej dwojgiem koni, 3359 dni robocizny pieszej, oraz każdy włościan dostarczał po 1-2 kapłonów, 1 jaj i 1 wiązki grzybów. Dziedzic pozwalał włościanom zbierać drzewo na opał w lasach dworskich oraz korzystać z pastwisk.

W uwagach do wspomnianych wyżej tabel protestacyjnych ówczesny dziedzic Starej Woli Tadeusz Waśniewski zaznacza, że w 1844 roku zawarł z włościanami dobrowolne prywatne kontrakty którymi wydzierżawił im swe własności nieruchome. Uwłaszczenie przeprowadzono, na wielkość posiadłości. Uwagi te ilustrują życzliwy stosunek dziedzica do włościan i dążenie do poprawienia ich doli. Dziedzic, chociaż nie miał obowiązku dostarczenia włościanom zapomóg, starał się, aby nikt nie zaznawał nędzy i głodu. Włościanie nie mieli łatwości zarobkowania: „Korzystają głównie z przychówku i wypasu inwentarza, handlu świźmi i drzewa na opał. W rubryce „Jakie źródła wpłynąć mogą na polepszenie doli włościan” pisze „ Zachęcanie z ambon i przez wójtów, aby włościanie wstrzymywali się od picia wódki, jarmarki i targi za wiele kosztują. Dopilnowanie, aby byli pracowici, rzadni i oszczędni. Dopilnowanie, aby wójt i ich zastępcy nie pobierali żadnych opłat od włościan: księża by je pobierali tylko według przepisów. (...) Urządzenie po miasteczkach składów lnu i konopi i zachęcanie do wyrobu płótna i innych tkanin. Dopilnowanie, aby dwory nie wymagały od włościan nic nad dobrowolne wzajemne układy. (...) Próżniactwo włościańskich dzieci wiele się przyczynia do złego ich bytu. Zarządzenie temu niemało by się przyczyniło do podniesienia ich pomyślności.

Widzimy tu wyraźne dążenie do podniesienia doli włościan. Ale stosunek dziedzica do włościan nie wszędzie był przychylny. Różne były także obowiązki nakładane na włościan.

Dopiero ustawa z 2 marca 1864 roku o uwłaszczeniu włościan przyznała włościanom własność gruntów, bez względu na wielkość posiadłości. Uwłaszczenie przeprowadzono jednak niedbale i bezplanowo. Nie przeprowadzono komasacji i separacji gruntów, jak również nie załatwiono kwestii serwitutów. Wszystkie serwituty pozostawiono przy włościanach nadal, pozwalając jedynie na usunięcie ich drogą dobrowolnej ugody lub na żądanie dziedzica za stosownym wynagrodzeniem włościan.

Przeprowadzenie uwłaszczenia włościan zmusiło do uregulowania sprawy zarządu gminy wiejskiej, gdyż oczywiście po uwłaszczeniu nie mogły się zostać prawa, jakie miał poprzednio pan wsi. Równocześnie więc z ustawą o uwłaszczeniu włościan ogłoszono także ustawę samorządową. W 1864 roku na terenie obecnej gminy było sześć gmin: Stara Wola, Blizno, Czumsk Wielki, Łukomie, Paprotki Białasy i Paprotki Gugoly. Wójtami byli dziedzice. Wieś wybierała sołtysa, którego wynagradzała lub czyniła za niego usługi. Obecny powiat rypiński wchodził w skład powiatu lipnowskiego. Ustawa z 1864 roku stworzyła gminę dużą tak zwaną administracyjną, złożoną z kilku do kilkunastu wsi wraz z folwarkami. Na mocy tej ustawy została utworzona gmina Szczutowo w jej obecnych granicach z siedzibą gminy w Szczutowie.

III. Obszar, ludność, osiedla.

Pod względem obszaru gmina Szczutowo jest największą w powiecie rypińskim. Obszar jej wynosi 115,9 km² (Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej 1933). Liczba ludności i budynków mieszkalnych przedstawia się następująco:

Liczna ludności: 1890 rok – 4720, 1921 rok – 5168, 1931 rok – 5671.

Liczba budynków mieszkalnych: 1890 rok – 610, 1921 roku – 814, 1931 roku – 777.

Skład narodowościowy ludności na podstawie danych Zarządu Gminy za 1936 rok przedstawia się następująco:

Na ogółem 5975 osób: Polaków – 5279 osób (88,4%); Niemców – 683 osoby (11,59%); Żydów – 7 (0,001%).

Ludność z językiem ojczystym niemieckim stanowi poważną część ludności Białas (40%) i Szczechowa (30%). Są to koloniści przybyli tu przeważnie z Prus Wschodnich. Ludność polska jest wyznania rzymsko-katolickiego, niemiecka – ewangelicko – augsburskiego, żydzi i mojżeszowego. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 51 ludzi na 1 km², co jest znacznie mniej: niż średnia gęstość powiatu rypińskiego, wynosząca 71 ludzi na 1 km². Na taką małą gęstość zaludnienia wpływa brak większych osiedli, mało urodzajna gleba i duży, w stosunku do całego powiatu odsetek lasów.

Miejscowa ludność to Mazowszanie, lecz tylko nad Skrwą w Mierzęcinie i Topiącej zachowała się dziś gwara mazurska. Dzięki suchej, piaszczystej glebie i żywicznemu powietrzu, ludność tutejsza jest zdrowa i dożywa przeciętnie 70 – ciu lat życia. Śmiertelność jest małą, a poborowi gminy Szczutowo stanowią większy odsetek zdrowego rekruta niż inne zamożniejsze gminy powiatu rypińskiego.

Według spisu ludności z dnia 30IX 1921 roku na terenie gminy istnieje 55 miejscowości z nazwami, z których 25 stanowią wsie, 3 folwarki i 27 kolonie.

Najczęstszym typem wsi jest ulicówka, w której poszczególne zagrody ciągną się zwartymi szeregami po obu stronach drogi. Ulicówkę otacza często szachownicowy układ pól, pochodzący stąd, że początkowo każdy rolnik otrzymał pod uprawę działkę w każdym u kilku większych pól, należących do wsi.

Również częstą jest rzędówka, posiadający luno układ zagród po obu stronach drogi. Po przeprowadzeniu komasacji niektóre wioski tracą dawny swój charakter, ponieważ ze zwartego typu wsi powstają kolonie, przez przebudowywanie zagród na gruntach skomasowanych. Jednak niektóre wioski zachowały swój pierwotny charakter także po komasacji. Nazwy miejscowości wywodzą się przeważnie od pierwotnego charakteru tej okolicy: np. Szczutowo prawdopodobnie od szczucie, Słupia – drzewo na słupy, Dziki Bór, Dąbkowa Parowa, Grabal, Cisse, Modrzewie, Jeleniec, Borowo, Sosnowo, Wrzosy, wskazują na to wyraźnie.

Domy buduje się przeważnie z drzewa, kryte słomą, w pobliżu jezior trzcina, rzadziej dachówką, blachą lub papą. W ostatnich latach coraz częściej budują domy murowane, pokryte materiałami ogniotrwałymi, t.j. blachą lub papą ogniotrwałą. Koloniści niemieccy domy mieszkalne budują razem z szopą, jednak naśladowców wśród sąsiadów Polaków nie znajdują.

Największe miejscowości to Szczutowo (269 mieszkańców), siedziba gminy, parafii, posiadające agencję pocztowo – telegraficzną, posterunek Policji Państwowej, stację kolejową, 3 klasową publiczną szkołę powszechną oraz Łukomie (446 mieszkańców) siedziba parafii, posiadająca 4 klasową publiczną szkołę powszechną. Szczutowo dzięki swemu położeniu w pobliżu lasu i wody oraz dogodnej komunikacji, zaczyna powoli przekształcać się w miejscowość letniskową, nawiedzaną przez mieszkańców najbliższych miast, a nawet Warszawy.

B. Życie gospodarcze gminy.

I. Rolnictwo i hodowla.

Gmina Szczutowo posiada gleby nieurodzajne. Są lodowcowego pochodzenia, należą przeważnie do typu gleb krzemianowych. Większość z nich jest pozbawiona domieszki gliny koloidalnej, tworząc piaski i bielice, będące tu typową glebą.

We wschodniej części gminy na nieznaczniejszym obszarze występują gleby o znacznej przymieszce gliny. Są one urodzajne. Piaski są prawie wyłącznie pochodzenia lodowcowego, z wyjątkiem aluwialnych, czyli napływów wodnych do dziś powstających. Cechami wyróżniającymi piaski jest grubość ziaren i brak związków koloidalnych nadających innym glebom charakterystyczną zwięzłość, której piaski zupełnie nie posiadają. Oprócz pożądanej z punktu widzenia rolniczego przewiewności i przepuszczalności, zasadniczą ich wadą jest zbytnia suchość i ubóstwo składników pożywczych. Do grupy piasków zaliczamy także żwiry, występujące tu gniazdami wśród pisaków oraz sapy, czyli mokre piaski. Rolniczo są one bardzo liche.

Drugim typem gleby, również lodowcowego pochodzenia, są bielice. Są to gleby krzemiankowe o ziarnach nadzwyczaj drobnych, pozbawionych także części koloidalnych. Rolniczo biorąc są to gleby na ogół niezłe, ale wymagają zastosowania nawozów sztucznych. Wśród bielic występują gniazda żelazistej gliny czerwonej.

Z gleb próchnicowych występują dość liczne torfy, które dla celów rolniczych są mało wykorzystywane. Występuje także licznie torf opałowy. Najwyższej jakości torf opałowy posiadają okolice Dużego Czumska. Nad stopniowo zanikającymi jeziorami powstają łąki i bagna, które również występują nad rzeką Skrwą.

Podstawowym zajęciem ludności jest rolnictwo. Na ogólną liczbę 11.810 ha obszaru, ziemia orna i łąki stanowią 8.593 ha (72,8%), lasy 2132 ha (18%), nieużytki 682 ha (5,7%), jeziora 404 ha (3,4%).

Najwięcej nieużytków spotyka się na południowym końcu gminy gdzie występują wydmy piaszczyste i lotne piaski. Gospodarstwa rolne według wielkości użytków rolnych przedstawiają się następująco: Na ogółem 767 gospodarstw:

760 to gospodarstwa stanowiące mniejszą własność, w tym:

- 203 gospodarstwa (26,5%) o powierzchni od 0 do 5ha,
- 298 gospodarstw (38,5%) o powierzchni od 5 do 10 ha,
- 223 gospodarstwa (29%) o powierzchni od 10 do 20 ha,
- 43 gospodarstwa (5,4%) o powierzchni od 20 do 50ha.

7 to gospodarstwa stanowiące większą własność, w tym
5 gospodarstw (0,4%) o powierzchni od 50 do 100 ha,
2 gospodarstwa (0,2%) o powierzchni powyżej 100 ha.

Ogółem ziemi ornej w posiadaniu mniejszej własności jest 7465 ha (80%), do większej własności należy 846 ha (20%). Przeważają gospodarstwa od 5 do 20 ha, przy czym najwięcej jest gospodarstw 5-10 ha (38,5%).

Podstawowym zbożem jest żyto i owies, z okopowych ziemniaki i buraki pastewne. Na lepszych gruntach sieje się także pszenicę i buraki cukrowe, które uprawia wyłącznie większa własność. Pod względem powierzchni zasianej pierwsze miejsce zajmuje żyto 3.115 ha, dalej idą ziemniaki 1087 ha, seradela i łubin 757 ha, owies 120 ha, gryka i proso i kukurydza 68 ha, pszenica 26 ha (Dane za 1936 rok). Przeciętne zbiory z ha w q za rok 1935 na podstawie szacunku gminnej komisji szacunkowej wyniosły: Gmina Szczutowo:

Pszenica: większa własność – 12,5, mniejsza własność 10,7;

Żyto: większa własność – 14,3, mniejsza własność – 10,7;

Owies: większa własność – 10,7, mniejsza własność 7,1;

Ziemniaki: większa własność – 110; mniejsza własność – 90.

Zbiory z ha są niższe od przeciętnych powiatu rypińskiego, który w większej swej części posiada gleby urodzajne. Do obróbki roli używa się koni, z narzędzi – pługów, bron, sprężynówek, siewników.

Ze względu braku dobrych pastwisk i niedostatecznej ilości paszy na okres zimowy, hodowla zwierząt domowych stoi na ogół niżej niż w innych, posiadających urodzajniejszą glebę, gminach powiatu. Oprócz koni i bydła rogatego, zarówno mniejsza własność jak i folwarki hodują trzodę chlewną i drób. Dane zaczerpnięte z akt Zarządu Gminnego za 1937 rok są następujące: Konie - 1009 sztuk, bydło rogate – 3657 sztuk, trzoda chlewna – 1975 sztuk, owce i kozy – 4 sztuki.

Zbyt mleka ułatwiają spółdzielnie mleczarskie, które dość gęstą siecią pokrywają cały powiat rypiński. Odwożą one codziennie śmietanę do jednej z największych mleczarni w Polsce, spółdzielni mleczarskiej mleczarni parowej R.O.T.R. w Rypinie. Mleczarnia znaczną część swego masła wywozi zagranicę, przyczyniając się do równowagi budżetowej naszego państwa, a dla mieszkańców powiatu jest prawdziwym dobrodziejstwem.

Trzodę chlewną (bekony) skupuje bekoniarnia w Brodnicy.

Okręgowe Towarzystwo Rolnicze dąży do podniesienia kultury rolnej przez pracę w kółkach rolniczych oraz przez prowadzenie poletek konkursowych przysposobienia rolniczego. Prace przysposobienia rolniczego prowadzi przeważnie młodzież zrzeszona w organizacjach jak Zw. M.W.; Z.S; Koło gospodyń wiejskich i inne. Pewną tradycję zdobyły zespoły przysposobienia rolniczego prowadzone od kilku lat na terenie szkoły powszechnej w Szczutowie. Na konkursowych poletkach peperowców spotyka się ziemniaki, buraki pastewne, len, warzywa, a zespoły hodowlane prowadzą hodowlę prosiąt i kur. Przez ostatnie trzech lecie gmina Szczutowo zajmuje pierwsze miejsce wśród gmin powiatu rypińskiego, zarówno co do ilości zespołów przysposobienia rolniczego, jak również co do wyników osiągniętych w tej dziedzinie.

II. Rybołówstwo.

Mieszkańcy wsi położonych nad jeziorami tj. Urszulewa, Szczutowo, Blizna i Słupi zajmują się dodatkowo połowem ryb, dla których rynkiem zbytu jest Sierpc. Miejscowi rybacy łowią ryby w lecie wielką siecią zwaną „przywłoką” oraz w dzień sieciami „Stępkami”. Wiosną w czasie tarła zastawiają wężyczerze zwane „żakami”. Zimą łowią ryby pod lodem ogromną przywłoką, dwa razy większą od letniej, do której obsługi potrzeba 16 ludzi. Przywłokę wpuszczają do zakładni to jest większego podłużnego przerębla i za pomocą

kluczek skierowują żerdki, umieszczone na skrzydłach przywłoki tak, aby stopniowo przechodziły one pod lodem od jednego małego przerębla do drugiego, aż wreszcie doprowadzą do końcowego większego przerębla wychodni i stamtąd wyciąga się najpierw skrzydła a w końcu matnię przywłoki. Taki połów trwa zwykle kilka godzin, gdyż odległość pomiędzy zakładnią a wychodnią bywa nieraz duża. Poza tym przez cały czas, kiedy jeziora nie są zamrożone, stawiają na noc pionowo sieci zwane „wontonami”, z których rankiem wybiera się połów. Na płytkich wodach Skrzywy używają do połowów tak zwanej „drabki” to jest sieci rozpiętej luźno na ramie drewnianej. Sposób łowienia ryb drabką jest podobny do, bardziej rozpowszechnionego na Mazowszu sposobu łowienia Kłomią. Racjonalnej gospodarki rybnej nie prowadzi się a połowy odbywają się często w czasie tarła, co jest powodem, że jeziora stają się coraz mniej rybne i dają mniejszy dochód właścicielom.

III. Leśnictwo.

Zwarty obszar leśny na terenie gminy Szczutowo, wynoszący 2104 ha, należy do leśnictwa państwowego Urszulewo, nadleśnictwa Lipno. Las ten ciągnie się wąskim pasem przez cały obszar gminy wzdłuż toru kolejowego Sierpc – Szczutowo – Rypin. Gleba jest na ogół piaszczysta, w 20% podmokła, miejscami zabagniona.

Panujący drzewostan stanowi sosna, chociaż domieszka świerka jest dość znaczna i miejscami dochodzi do 50%. Czysty las świerkowy spotyka się na niewielkim obszarze koło miejscowości Jeleniec. Jest to jedna z najwspanialszych partii lasu o najbardziej pierwotnym charakterze. Na siedliskach lepszych przy nowych zalesieniach miejscami wprowadzany jest modrzew. Z lesistych drzew najliczniej występuje olcha, która w uroczyskach Kosiory i Kujawy tworzy czyste drzewostany o powierzchni około 120 ha. Poza tym z drzew liściastych występuje pojedynczo dąb i brzoza. Podmokłe tereny są odwodnione i zalesione olchą, jesionem, świerkiem, a miejscami wprowadzono wiąz i jawor.

Lasy te stanowią szczątki dawnej puszczy Mazowieckiej, która jeszcze sto lat temu zajmowała tereny powiatów: rypińskiego, sierpeckiego, mławskiego i ciechanowskiego sięgając aż po Warszawę.

Za czasów zaborczych należały do klasztoru benedyktynek w Sierpcu, a po zlikwidowaniu zakonu uległy konfiskacie na rzecz rządu zaborczego. Przed wojną światową z ogólnego obszaru około 1200 ha stanowiło własność rządową, 205 własność donacyjną reszta około 700 ha znajdowała się w rękach prywatnych (Żydzi). Po odzyskaniu niepodległości dobra rządowe i donacyjne stały się własnością Państwa Polskiego, a w roku 1936 część lasów, będąca w rękach prywatnych, została wykupiona przez Dyрекcję Lasów Państwowych.

Lasy te przez okupacyjne władze niemieckie były rabunkowo eksploatowane. Prawie wszystkie drzewostany rębne zostały wyniszczone. Dla ułatwienia eksploatacji zbudowano specjalnie tartak i wąsko – torową kolejkę. Część lasu będąca w rękach żydowskich również została wyniszczona. Wskutek tego użytkowania obecne zostało znacznie ograniczone. Jednakże przy obecnej racjonalnej gospodarce dochód netto wynosi około 30 tys. złotych. Pozyskiwany materiał sprzedawany jest okolicznej ludności detalicznie. W ostatnim roku gorsze partie grubszego drzewa, zostają na miejscu przerabiane na podkłady kolejowe i tzw. slipry, które są eksportowane do Anglii.

Przy zakładaniu nowych upraw leśnictwo unika ze względów ochronnych wprowadzania drzewostanów jednolitych. Do upraw sosnowych wprowadzane są gniazdami i pojedynczo szlachetne gatunki liściaste jak dąb szypułkowy, dąb czerwony, jawor, klon zwykły, itp. Nasiona potrzebne do zakładania szkółek leśnych produkowane są z własnej wyłuszczeni nasion nowocześnie urządzonej. Produkcja nasion zaspokaja nie

tylko miejscowe nadleśnictwo Lipno, lecz cały szereg innych nadleśnictw. Roczna produkcja wynosi 200 – 500 kg nasienia sosnowego i świerkowego. Poza szkółkami czasowymi, zaspakajającymi potrzeby własne, leśnictwo prowadzi kilka szkółek dla Wydziału Powiatowego w Rypinie, z których sadzonki sprzedawane są, po cenie kosztów produkcji, ludności miejscowego powiatu celem zalesienia nieużytków. Ze szkółek leśnictwo sprzedaje rocznie około 1,5 miliona sadzonek. Poza szkółkami czasowymi prowadzony jest stały rozsadnik handlowy opow. 0,30 ha, w którym poza gatunkami krajowymi, hodowane są również gatunki zagraniczne jak daglezja zielona, daglezja modra, świerk Engelmana, świerk kołący, świerk srebrny, cyprys Lawsons, żywotnik zachodni, morwa białą, dąb czerwony, jawor purpułistny, tulipanowiec, surmia wspaniała, i.t.p. Wymienione gatunki eksportowane są większych miast jak Warszawa, Łódź, Cieszyn i innych/ Zbyt na miejscu jest słaby.

Zwierzostan w ostatnich latach znacznie się zwiększył. Na specjalnie urządzonej polowaniach pada rocznie około 300 zajęcy, 15 dzików, 10 kozłów, 5-10 lisów. Z ptaków hodowane są bażanty. Prowadzona jest również ochrona ptaków. Zawieszono około 500 skrzynek dla szpaków i sikor, a dla ułatwienia gnieźdzenia się innym ptakom, ustawiane są specjalne stosy z drobnych pniaków i chrustu.

Do właścicieli prywatnych drobnych gospodarstw należy 28 ha lasu Jest to las przeważnie młody i korzyści z niego są minimalne.

IV. Przemysł, rzemiosło, handel.

Na terenie gminy istnieje jeden młyn wodny, 5 wiatraków i 1 cegielnia. Rzemiosło jest słabo reprezentowane. W całej gminie jest 6 kowali, 3 stolarzy, 8 szewców i 1 rymarz. Przemysł ludowy jest w zaniku. Tylko w niektórych miejscowościach istnieje obróbka lnu i wyrób płótna na warsztatach domowych. Mieszkańcy najbiedniejszych miejscowości, przeważnie bliżej Sierpca położonych zajmują się koszykarstwem, wyrobem mioteł, kwiatów, palm i tak zwanych „korków” to jest obuwia na drewnianych podszewkach. Mieszkańcy niektórych osad położonych nad jeziorem wyrabiają sieci. Wymiana produktów rolniczych, hodowlanych i wyrobów rękodzielniczych na przemysłowe odbywa się na targach i jarmarkach w najbliższych osiedlach. Głównymi produktami zbytu są: trzoda chlewna, bydło, drób i nabiał. Zborze na zbyt posiadają, oprócz właścicieli większej własności rolnej tylko nieliczni właściciele mniejszych gospodarstw posiadających urodzajniejszą glebę. Dla znacznej liczby gospodarstw głównym produktem zbytu jest torf opałowy. Najlepszej jakości i najwięcej torfu produkuje Czumsk Duży, jego najbliższa okolica. Dla mieszkańców tej wioski produkcja torfu jest główną podstawą egzystencji ich gospodarstw. W gminie jest 10 sklepików kolonialno-spożywczych i jedna karczma.

V. Komunikacja.

Do niedawna okolica ta, podobnie jak całe Mazowsze Płockie, posiadała mało dróg bitych i kolejowych. W ostatnich latach stan ten zmieniał się znacznie na korzyść. Obecnie przez gminę Szczutowo przechodzi linia kolejowa Sierpc – Rypin – Brodnica. Oddana do użytku w jesieni 1937 roku. Linia ta tworzy najkrótsze połączenie Warszawy z Gdynią przez Nasielsk, Sierpc, Brodnicę oraz z chwilą ukończenia mostu kolejowego na Wiśle w Płocku, będzie tworzyła najkrótsze połączenie Łodzi z Gdynią. Jest to więc linia o znaczeniu ogólnopolskim. Dla miejscowej ludności kolej ta ma duże znaczenie dzięki stacji kolejowej w Szczutowie. Szczutowo i najbliższa okolica ma bardzo wygodne połączenie kolejowe z najbliższymi miastami powiatowymi Sierpcem i Rypinem, a przez Sierpc

z Warszawą, Płockiem i Toruniem, oraz przez Rypin z Brodnicą i Gdynią. Sierpc najbliższe miast tej okolicy (11 km od Szczutowa) stał się najważniejszym węzłem kolejowym Mazowsza Płockiego. Mniej więcej w tym samym kierunku co tor kolejowy, przecina teren gminy szosa I klasy Warszawa – Sierpc - Gdynia. Szosa ta ma duże znaczenie dla ruchu kołowego, gdyż tworzy połączenie z najbliższymi miastami. Z lokalnych względów gospodarczych daje się odczuć brak drogi bitej Skrwilno – Szczutowo – Gójsk, która ułatwiłaby dojazd do stacji kolejowej w Szczutowie oraz do wspomnianej wyżej szosy głównej i szosy Sierpc – Lipno – Toruń. Dzięki agencji pocztowo – telegraficznej w Szczutowie ludność gminy ma również wygodne połączenie pocztowo-telefoniczne i telegraficzne z najbliższymi miastami i resztą kraju.

C. Życie społeczno-gospodarcze gminy.

I. Szkolnictwo i oświata.

Na terenie gminy są 2 szkoły powszechne II stopnia organizacyjnego oraz 7 szkół stopnia I – go, z nich jedna 2 a 6 jednokasowych. Stopień organizacyjny szkół, liczbę dzieci oraz liczbę dzieci objętych obowiązkiem szkolnym, a nie uczęszczających do szkół przedstawia poniższe zestawienie:

Miejscowość	Stopień organizacyjny szkoły	Liczba nauczycieli	Liczba dzieci	Przeciętna liczba dzieci na 1-go nauczyciela	Liczba dzieci objęta obowiązkiem szkolnym będących poza szkołą
Łukomie	II stopnia	4	270	68	3
Szczutowo	II stopnia	3	221	74	31
Czumsk Duży	I stopnia	2	112	56	15
Urszulewo	I stopnia	1	63	63	5
Szczechowo	I stopnia	1	70	70	8
Białasy	I stopnia	1	85	85	4
Wola Stara	I stopnia	1	68	68	0
Mierzęcín	I stopnia	1	72	72	40
Słupia	I stopnia	1	68	68	0
Razem 9 szkół		15	1029		106

Ludność gminy odczuwa dotkliwie brak szkoły III stopnia o 7 oddziałach. Wobec pędu do oświaty, jaki istnieje wśród ludność, uruchomienie w centrum gminy szkoły III stopnia jest po prostu koniecznością. Obecnie uczniowie gminy Szczutowo, którzy chcą ukończyć VII klasę szkoły powszechnej, muszą jej szukać poza swą gminą. W roku szkolnym 1937/38 13 dzieci z terenu gminy Szczutowo uczęszcza do starszych klas 7-10 klasowej publicznej szkoły powszechnej w Skrwilnie, przebywając pieszo odległość od 5 do 9 km, 2 uczniów dojeżdża koleją do Rypina (20 km), 1 zamieszkuje na stałe w Sierpcu, aby móc korzystać z VII klasy szkoły powszechnej. Aby ukończyć pełną szkołę powszechną około 20 dzieci, co roku musi jej szukać poza terenem swej gminy, pokonując trudności terenowe, przekraczające często możliwości fizyczne ucznia. Są to argumenty wołające o stworzenie przynajmniej jednej pełnej szkoły w ośrodku gminy.

Również katastrofalnie przedstawia się stan lokali szkolnych. Na ogólną liczbę 15 sal szkolnych, 3 mieszczą się w budynkach będących własnością gminy, a 12 (80%)

w budynkach wynajętych, które są częstym zaprzeczeniem najprymitywniejszych wymagań higieny. Istniejący stan usprawiedliwia się tym, że gmina jest biedna i nie może się zdobyć na wznoszenie nowych budynków szkolnych. Trzy budynki szkolne, w których mieszczą się trzy klasy są pozostałością z lat zaborczych. Więc przez dwadzieścia lat istnienia Państwa Polskiego, gmina, na której ciążył obowiązek dostarczenia lokali szkolnych i mieszkań dla nauczycieli, która ze swego budżetu na powyższy cel płaciła ok. 3,5 tysiąca złotych, nie zdobyła się na wystawienie przynajmniej I-no klasowej. Mijają lata kryzysowe, minęły przed nimi lata dobrej koniunktury gospodarczej, a sternicy gminy nie myśleli w ogóle o budownictwie szkolnym. Zachęcano prywatnych właścicieli do budowy lokali na cele szkolne, którzy dość szybko dostarczyli nowych sal, gdyż gmina płaciła im dość wysoki czynsz. Było to rozwiązanie kwestii dostarczania sal szkolnych, ale tylko chwilowo.

Sprawa budownictwa szkolnego powinna być aktualna, a tymczasem postępowania Zarządu gminy w tym okresie cechuje brak zainteresowania się powyższą sprawą. Stworzono nawet sytuację, która na dalsze lata wywarła ujemny wpływ na budownictwo szkolne. Oto w roku 1934 gmina, mając swój lokal, uznała go za nieodpowiedni na siedzibę władz gminnych i zaprojektowała budowę nowego domu gminnego, w którym znalazłyby pomieszczenie miejscowe instytucje jak posterunek Policji Państwowej i agencja pocztowo - telegraficzna oraz ich kierownicy. Pomieszczenia, uznane za nieodpowiednie na siedzibę władz gminy miały być przeznaczone na klasy szkolne względnie mieszkania nauczycieli. Mając do dyspozycji ziemię gminną, kupiono nowy plac pod budowę i zaczęto gromadzić materiał na zaprojektowany dom o kosztorysie dwudziestu kilku tysięcy złotych. Dopiero oburzenie ludności i interwencja władz zwierzchnich spowodowała zaprzestanie realizacji tego projektu. Trzeba było dłuższego okresu czasu, aby przekonać Zarząd gminy, że właśnie w tych trudnych finansowo warunkach dla gminy, należy za przykładem innych gmin powiatu stawiać na pierwszym planie budownictwo szkolne. Widocznie ludziom „wpływowym”, stojącym na czele gminy, oświata ludowa daleką była. Nawet radnego – wieśniaka starano się przekonać, że to wszystko dla jego dobra się robi. Ostatecznie zdecydowano, że zamiast domu gminnego, ma być budowana szkoła w siedzibie gminy. Przeniesiono zgromadzony materiał na plac szkolny i zaczęto go uzupełniać. Ci sami ludzie, którzy cztery lata temu z zapałem i wiarą w swe dzieło przystępowali do wznoszenia gmachu gminnego, obecnie są pesymistycznie nastawieni do nowego swego dzieła, jakim ma być pierwszy budynek szkolny na terenie gminy, wzniesiony w Wolnej Polsce. Ważność sprawy, jej znaczenie dla środowiska, winny zachęcać do najszybszego jej rozpoczęcia, zwłaszcza, że władze szkolne zaprojektowały tu jedyną w gminie szkołę III-go stopnia organizacyjnego. Przed uzyskaniem niepodległości na całym obszarze istniały tylko 2 szkoły 1-no klasowe w Łukomiu i Szczutowie. Wobec tego % analfabetów w gminie jest wysoki i wynosi około 40%. Wobec trudnych warunków materialnych znikomy procent dzieci rolników korzysta z nauki poza szkołą powszechną. W roku szkolnym 1937/38 4 uczniów uczęszczało do gimnazjum, 2 do niższych szkół rolniczych, 2 do uniwersytetów ludowych. Z żyjącego pokolenia 12 osób, dzieci rolników z terenu gminy po ukończeniu od 6 klas gimnazjum dawnego typu do studiów wyższych włącznie, pracuje na różnych stanowiskach, w różnych dzielnicach kraju. Wśród nich jeden lekarz, po ukończeniu Sorbony przebywa na emigracji we Francji, 1 adwokat, 1 ksiądz, 5 nauczycieli, 2 urzędników pocztowych, 1 urzędnik administracji ogólnej i 1 muzyk.

Czytelnictwo na terenie gminy z powodu braku książek jest mało rozpowszechnione. W siedzibie gminy są dwie biblioteki: Gminna Biblioteka im. Marszałka Piłsudskiego, zapoczątkowana w I rocznicę śmierci Pierwszego Marszałka Polski i uzupełniana co roku, licząca obecnie 150 książek. Poza tym Z.S. (prawdopodobnie chodzi o Związek Strzelecki) w Szczutowie posiada bibliotekę rolniczą złożoną z czterdziestu kilku

książek. W pierwszym półroczu 1938 roku na terenie gminy prenumerowano następujące czasopisma, nie licząc zawodowych pism nauczycielskich jak Głos Nauczycielski, Ruch pedagogiczny, i.t.p.

- 17 egz. - Wielkopolanin;
- 17 egz. - Moja Przyjaciółka;
- 11 egz. – Gazeta Świąteczna;
- 8 egz. – Mały Dziennik;
- 6 egz. – Kurier Poranny;
- 4 egz. - Gazeta Grudziądzka;
- 3 egz. – Gazeta Polska;
- 3 egz. – Ekspres Poranny;
- 3 egz. – Deutsche Rutschan;
- 2 egz. – Ilustrowany Kurier;
- 1 egz. – Głos Mazowiecki;
- 1 egz. – Zielony Sztandar;
- 1 egz. – Walka Ludu;
- 1 egz. – Polska Zbrojna;
- 6 egz. Ziemia Mazowiecka;
- 5 egz. – Rolnik Wielkopolski;
- 8 egz. - Młoda Wieś;
- 5 egz - Przysposobienie Rolnicze;
- 4 egz. – Gospodarz Pomorski;
- 4 egz. – Praktyczna Pani.

Abonentów radiowych jest w gminie 115, w tej liczbie i 1 szkoła i 1 oddział Związku Strzeleckiego.

II. Urzędy i instytucje samorządowe.

Na terenie gminy istnieje Posterunek Policji Państwowej i agencja pocztowo-telekomunikacyjna z siedzibą w Szczutowie, urzędy stanu cywilnego w Szczutowie i w Łukomiu, Kolejowy Urząd Stacyjny w Szczutowie. Organami samorządu, podobnie jak w każdej gminie wiejskiej są: Zarząd gminny jako organ wykonawczy i Rada Gminy jako organ uchwałodawczy. W skład obecnej Rady Gminnej wchodzi 13 drobnych rolników, 1 nauczyciel, 1 leśniczy Lasów Państwowych, 1 właściciel większej własności rolnej. Budżet gminy na rok 1937/38 wyniósł dochody: ok. 34.000 zł wydatki ok. 34.000 zł.

Obszar gminy jest podzielony na 18 gromad. Nazwy gromad i ich rozmieszczenie wskazuje załączona mapka. Przy zarządzie gminy istnieje gminna kasa pożyczkowo-oszczędnościowa liczba wkładów, 300 pożyczkobiorców. Obrót pieniężny w roku 1937 wynosił 18,717 zł. Ogółem udzielono pożyczek na sumę 16.000zł. Kapitał zakładowy wynosi 3.600 zł Kasa korzysta z kredytów Państwowego Banku Rolnego.

III. Organizacje społeczne.

W gminie istnieją następujące organizacje: Kółko Rolnicze w Szczutowie, Czumsku Dużym, Mierzęcinie, Szczechowie i Urszulewie o łącznej ilości około 200 członków. Ochotnicza Straż Pożarna w Szczutowie i Łukomiu – 46 członków. Koło Gospodyń Wiejskich w Szczutowie – 15 członkiń, Koło Młodzieży Wiejskiej w Czumsku Dużym, Babcu, Szczechowie, Słupi, i w Szczutowie, Związek Strzelecki w skład którego wchodzi

pododdziały w Szczutowie, Słupi i Woli Starej członków 45, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży w Szczutowie i Łukomiu - 30 członków. Nauczycielstwo należące do Związku Nauczycielstwa Polskiego na terenie gminy posiada własne ognisko liczące 14 członków. Przy wszystkich szkołach istnieją koła Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych, Organizacje młodzieżowe Związku Strzeleckiego i Koła Młodzieży Wiejskiej oprócz ogólnej działalności kulturalno-oświatowej pracują także nad podniesieniem rolnictwa i oświaty rolniczej przez prowadzenie poletek konkursowych i kursów im. Staszica. Związek Strzelecki oprócz tego dąży do podniesienia stanu wychowania fizycznego wśród najszerzych rzesz społeczeństwa. Koło Gospodyń w okresie letnim zorganizowało przedszkole a w okresie zimowym pomaga przy dożywianiu dzieci szkolnych. Ochotnicza Straż pożarna zarówno w Szczutowie jak i w Łukomiu posiada własne remizy, będące zarazem salami w których są urządzone przedstawienia. Inne organizacje posiadają świetlice wynajęte (Związek Strzelecki) lub korzystają z sal szkolnych. Straż Pożarna w Łukomiu posiada własną dobrze zorganizowaną orkiestrę dętą liczącą 24 członków. Oddział Związku Strzeleckiego posiada bibliotekę złożoną z 50 książek z dziedziny rolniczej zdobytą przez członków przysposobienia rolniczego, jako nagrodę za prace na polu przysposobienia rolniczego oraz radioodbiornik.

IV. Zabytki i pamiątki historyczne.

Z zabytków należy wymienić kapliczkę Św. Wawrzyńca zbudowaną dawniej w mrocznej kniei pomiędzy jeziorami Urszulewskimi i Szczutowskimi. Obecnie wije się tędy szosa Sierpc – Rypin. Księga wizyt parafii Gójsk z 1842 roku o tej kapliczce mówi „owa kapliczka nieco na wzgórzu, wystawiona w 1720 roku, jak wskazuje napis na belku nade drzwiami wiodącymi do zakrystii. Pobożność dawnych właścicieli wsi Blizno erygowało tą kapliczkę dla pustelników, którzy mając nadany sobie domek z przyległą łączką i ogrodem, bogobożnie prowadzili życie. Strzegli przy tym kaplicy, aby się nie stała łupem złych ludzi” Parafia Łukomie posiada dość ciekawy kościół modrzewiowy, zbudowany w zrab w 1761 roku. Dawna dzwonnica stanowi fronton szczytowy kościoła, zbudowana z desek, w kwadrat nad głównym dachem, mająca po bokach dwie zaluzje (pisownia oryginalna) zakryte, pokryte dachówką – holenderką, szczyt jej zdobi krzyż żelazny. Wewnątrz kościoła na uwagę zasługuje śliczny ołtarz św. Katarzyny.

W lesie koło drogi Szczutowo – Czumsk Duży znajduje się pobojuwisko z 1863 r. Polegli w bitwie pod Szczutowem powstańcy pochowani są na cmentarzu parafialnym w Szczutowie. Na mogile ich został w 1930 roku wystawiony pomnik z dobrowolnych ofiar mieszkańców gminy. Na pomniku widnieje napis „Rok 1863 Z krwi Waszej – posiew wolności. Tu leży 40 poległych bohaterów”. Bitwa pomiędzy powstańcami, a wojskami carsko-rosyjskimi była w dniu 9 lipca 1863 roku. Partią powstańców złożoną z 300 ludzi źle uzbrojonych dowodził Jurkowski. W bitwie tej oddział traci 34 zabitych i 8 rannych. Akta poległych umieszczone są w księdze zmarłych parafii Gójsk z dnia 11 lipca 1963 roku od nr 42 do 75. Na skrzyżowaniu szosy Sierpc – Rypin i drogi Skrwilno – Szczutowo – Gójsk na skraju lasu został wystawiony pomnik poległych mieszkańców gminy w latach 1914-1920 r.

Nazwiska bohaterów 1863 roku, poległych w bitwie pod Szczutowem, świadczą, że w powstaniu 1863 roku brali również udział również chłopci okolic Szczutowa, a wystawienie pomników poległym w 1863 r i 1914 – 1920 roku świadczy o patriotyzmie tutejszej ludności.

Warszawa, dnia 25 kwietnia 1938 roku.

Ludność Gminy Szczutowo w/g narodowości w 1937 roku (rękopis).

L.p.	Nazwa miejscowości	Polaków	%	Niemców	%	Żydów	%	Razem
1	Babiec Więczanki	189	100	-	-	-	-	189
2	Babiec Wrzosy	149	85,9	21	14,1	-	-	170
3	Babiec Rżały	113	92	9	8	-	-	122
4	Blizno	194	82,3	44	17,7	-	-	243
5	Białasy	76	14,7	399	85,3	-	-	476
6	Biele	34	60	13	40	-	-	47
7	Bryski	91	100	-	-	-	-	91
8	Borek	35	100	-	-	-	-	35
9	Boruchy	48	100	-	-	-	-	48
10	Czumsk Duży	247	99,98	-	-	5	0,02	252
11	Czumsk Mały	141	100	-	-	-	-	141
12	Cisse	193	100	-	-	-	-	193
13	Ciąpienica	118	100	-	-	-	-	118
14	Dąbkowa Parowa	178	99,97	5	0,03	-	-	183
15	Dziki Bór	129	100	-	-	-	-	129
16	Gugoły	251	88,4	33	11,6	-	-	284
17	Grabal	124	100	-	-	-	-	124
18	Górki	35	100	-	-	-	-	35
19	Gorzeń	118	100	-	-	-	-	118
20	Hermany	30	100	-	-	-	-	30
21	Huta Łukomska	23	100	-	-	-	-	23
22	Jeleniec	41	100	-	-	-	-	41
23	Jażwiny	77	99,9	8	0,1	-	-	85
24	Jegle	69	100	-	-	-	-	69
25	Karlewo	110	100	-	-	-	-	110
26	Kordulewo	7	100	-	-	-	-	7
27	Kosioły	46	100	-	-	-	-	46
28	Kozi Borek	79	95,5	4	0,5	-	-	83
29	Łukomka	114	100	-	-	-	-	114
30	Łukomie	466	99,97	3	0,03	-	-	469
31	Mierzęcín	65	100	-	-	-	-	65
32	Narty	65	99,92	5	0,08	-	-	70
33	Szczerby	105	100	-	-	-	-	105
34	Szczechowo	282	70	123	30	-	-	405
35	Szczutowo	269	100	-	-	-	-	269
36	Słupia	297	100	-	-	-	-	297
37	Topiąca	113	100	-	-	-	-	113
38	Urszulewo	164	100	-	-	-	-	164
39	Stara Wola	363	99,94	16	0,05	2	0,01	381
40	Gąsiorowy Mostek	26	100	-	-	-	-	26
	Razem	5279	88,4	683	11,6	7	0,001	5975

Położenie gminy Szczutowo w pow. rypińskim

PLAN GMINY SZCZUTOWO

wykonany na podstawie mapy lądowej - Sierpc, pas 57, słup 29.

